

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, д.пед.н., професора Романовського

Олександра Георгійовича

на дисертаційну роботу Хазієва Арсенія Вадимовича

**«Формування лідерських якостей у майбутніх психологів у
закладах вищої освіти»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки»**

1. Актуальність теми та зв'язок з науковими планами і програмами.

Актуальність та доцільність теми дисертаційного дослідження Хазієва А. В. обумовлена зростаючими професійними вимогами, трансформацією ролі психолога у суспільстві та потреби у вмінні вести за собою клієнтів та колективи. Сучасні виклики та потреби суспільства вимагають від психолога-лідера уміння надати психологічну підтримку, допомогти у відновленні соціальних зв'язків, уміння протидіяти стресогенним факторам. Формування лідерських якостей у майбутніх психологів – це стратегічна інвестиція в якість психологічних послуг та здоров'я суспільства, отже, інтеграція цього компонента в освітній процес сприяє підготовці фахівців, здатних не лише реагувати на проблеми, а й проактивно будувати психологічно безпечне довкілля, ведучи за собою клієнтів, групи та цілі організації. Тому тема дисертаційного дослідження Хазієва А. В. є актуальною і на часі.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами наукових досліджень.

Тема дослідження Хазієва А. В. затверджена вченою радою Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій НТУ «ХП» (протокол № 3 від «23» листопада 2023 року).

Дисертаційна робота виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна НТУ «ХП» («Розвиток лідерських компетентностей здобувачів вищої освіти в системі підвищення якості їх підготовки» (№ ДР 0124U004395).

3. Аналіз змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації.

Робота Хазієва А. В. є завершеною науковою працею, має обґрунтовану і логічну структуру, що презентована анотаціями, вступом, трьома розділами, у яких висвітлюються теоретичні питання формування лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти (перший і другий розділи) та експериментальна перевірка педагогічних умов формування лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти (третій розділ), висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел та додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки галузі знань – 01 Освіта/Педагогіка.

У *вступі* дисертаційної роботи дисертантом розроблено науковий апарат дослідження, зокрема, коректно визначено об'єкт, предмет, мету, теоретичні та емпіричні методи дослідження, сформульовано гіпотезу. Дисертація за змістом достатньо чітко відображає у трьох розділах методичку і логіку теоретичного та дослідно-експериментального дослідження.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади формування лідерських якостей у майбутніх психологів у закладах вищої освіти» на підставі ґрунтовного уточнення ключових понять дослідження («*лідерський потенціал*», «*лідерський потенціал студента-психолога*», «*компетентнісний підхід*», «*компетентнісний підхід у формуванні лідерських якостей майбутніх психологів*», «*формування лідерських якостей у професійній підготовці*», «*лідерські якості майбутніх психологів*») визначено специфіку психологічного лідерства, що полягає в унікальному поєднанні класичних лідерських якостей з професійними компетенціями, цінностями та етикою професії психолога. Наведено порівняння різних стилів лідерства з психологічної точки зору – з аналізом їхнього впливу на особистість лідера, мотивацію команди, емоційний клімат, психологічну безпеку та довгострокові наслідки (стор. 37-38, табл. 1.2) та психологічний профіль лідера за стилями (стор. 39, табл. 1.4), розкрито зміст лідерських якостей у професійній діяльності психолога (стор. 47, табл. 1.5). Проведено аналіз сучасного стану підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

У *другому розділі* «Педагогічний інструментарій формування лідерських якостей у майбутніх психологів» дисертантом проаналізовано понятійне поле дослідження, методологічні підходи (компетентнісний,

діяльнісний, особистісно-орієнтований), які стали основою для формування лідерських якостей майбутніх психологів; структуру формування лідерських якостей майбутніх психологів представлено як сукупність взаємопов'язаних компонентів *когнітивного, мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового, комунікативного, лідерського*, що дозволило уточнити критерії формування лідерських якостей майбутніх психологів та їх показники, як-от: (*мотиваційно-ціннісний критерій* (прагнення до лідерства, самореалізація, відповідальність); *когнітивний критерій* (знання про лідерство, знання про комунікативні стратегії, знання про стилі управління); *комунікативно-соціальний критерій* (уміння впливати, уміння переконувати, уміння вести групу); *емоційно-вольовий критерій* (саморегуляція, емоційна стабільність, стресостійкість); *рефлексивний критерій* (усвідомлення себе, самоаналіз, розвиток). *діялісно-організаційний критерій* (прояв лідерства в діях, ініціативність, організаційні вміння).

На основі визначених критеріїв і показників охарактеризовано три рівні сформованості лідерських якостей майбутніх психологів: *низький, середній, високий*.

Визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти на засадах компетентнісного підходу, які передбачають: створення особистісно орієнтованого та підтримуючого освітнього середовища; використання інтерактивних та діяльнісних технологій навчання; формування рефлексивно-ціннісної позиції студента-лідера. Розроблено інтегративну модель формування лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти, що поєднує психологічні, педагогічні та управлінські складові професійної підготовки

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування лідерських якостей у майбутніх психологів у закладах вищої освіти» проведено відстеження змін у рівні сформованості лідерських якостей майбутніх психологів, експериментально доведена ефективність педагогічного забезпечення визначених умов.

Представлена інтегративна модель формування лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти, що передбачає інтеграцію теоретичної, практичної та рефлексивної підготовки студентів.

Визначені методики та практичні завдання, за допомогою яких дисертантом перевірялися рівні сформованості лідерських якостей майбутніх

психологів, свідчать про належний рівень готовності Хазієва А.В. до проведення експериментально-дослідної роботи.

Динаміка зрушень у сформованості кожного із критеріїв лідерських якостей майбутніх психологів відстежувалась і вимірювалась за допомогою моніторингового інструментарію на основі визначених та обґрунтованих методик.

Висновки, сформульовані у роботі, висвітлюють результати дослідження як вирішення висунутих в дисертації завдань. У цілому, висновки відповідають вимогам, які висуваються до результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Список літератури дає підстави стверджувати, що автором опрацьована велика кількість філософських, педагогічних, психологічних, соціологічних і методичних джерел вітчизняних, а також іноземних джерел.

Наведені *додатки* містять розгорнуту інформацію про практичне впровадження результатів дисертації (список публікацій здобувача; акт та довідки впровадження основних результатів дослідження; анкети, тести та методики діагностики; вправи тощо).

4. Наукова новизна одержаних результатів.

Дисертаційне дослідження має наукову новизну і теоретичну значущість. Дисертантом у вітчизняній педагогіці вперше:

- розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, які базуються: *по-перше*, на створенні особистісно орієнтованого та підтримуючого освітнього середовища; *по-друге*, на використанні інтерактивних та діяльнісних технологій навчання; *по-третє*, на формуванні рефлексивно-ціннісної позиції студента-лідера; розроблено інтегративну модель формування лідерських якостей у майбутніх психологів у закладах вищої освіти, що передбачає інтеграцію теоретичної, практичної та рефлексивної підготовки студентів

- уточнено ключові поняття дослідження: «лідерські якості майбутнього психолога», «лідерський потенціал», «лідерський потенціал студента-психолога», «компетентнісний підхід», «компетентнісний підхід у формуванні лідерських якостей майбутніх психологів»;

- визначено сутність поняття «формування лідерських якостей у професійній підготовці» як цілеспрямований процес розвитку у студентів професійних, особистісних і соціальних компетентностей, які сприяють

розвитку здатності до лідерської діяльності, ініціативності, відповідальності, комунікативної компетентності та уміння організувати колективну діяльність у професійному середовищі;

- визначено структурні компоненти *формування лідерських якостей у професійній підготовці*, а саме когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, лідерський та їх показники;

- розроблено критерії оцінювання: *регулятивний, когнітивний, емпатійний, комунікативний, мотиваційний*;

- подальшого розвитку набули *рівні (високий, середній, низький); критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-соціальний, емоційно-вольовий, рефлексивний, діяльнісно-організаційний)* та показники сформованості лідерських якостей майбутніх психологів (див. таблиці 3.1, стор. 105-106).

5. Достовірність отриманих результатів та висновків.

Достовірність використаних методів, а також достовірності одержаних результатів і наукових положень дисертації підтверджується науковою і методологічною правильністю вихідних положень, всебічним теоретичним аналізом досліджуваної проблеми, застосуванням комплексу теоретичних і практичних методів дослідження. Вірогідність та обґрунтованість наукових положень і висновків підтверджено їх експериментальним та статистичним доведенням.

6. Практична цінність одержаних результатів та рекомендації щодо їх подальшого використання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що запропонована інтегративна модель, експериментально перевірені педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх психологів уможливають їх широке впровадження у навчальний процес закладів вищої освіти для підвищення якості професійної підготовки фахівців відповідного профілю.

Наукові статті, розроблені дисертантом одноосібно та у співавторстві, стануть у нагоді викладачам у процесі фахової підготовки майбутніх психологів. Висновки та одержані автором експериментальні дані є переконливими й вірогідними.

Матеріали дослідження впроваджено у навчальний процес Національного технічного університету «Харківський політехнічний

інститут» (акт від 15 травня 2025 року), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-15/1793 від 02 жовтня 2025 року), Міжнародного гуманітарного університету (довідка від 26 серпня 2025 року (протокол № 1).

7. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладення наукових положень та результатів в опублікованих працях.

Дисертація Хазієва А. В. виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності, отримані результати дають підстави говорити про оригінальність роботи. У тексті містяться авторські ідеї, і не виявлено використання ідей інших науковців без посилання на їх роботи. Структура та основний зміст дисертації повністю підпорядковані меті дослідження і спрямовані на перевірку наукової гіпотези. Сам текст дисертації викладений логічно, послідовно, грамотно структурований, ретельно оформлений.

Основні ідеї автора та результати дослідження викладено у 16 наукових працях, з них 6 – у наукових статтях періодичних видань України (категорія «Б»), з них 5 – одноосібно; 10 праць апробаційного характеру, з якими дисертант виступав на всеукраїнських та зарубіжних конференціях, пройшовши апробацію ідей, викладених у дисертаційному дослідженні. Зміст цих публікацій свідчить про повноту викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, де наведені суттєві деталі одержаних автором результатів.

8. Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи дисертацію Хазієва А.В., вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. Робота виграла, якщо б автор більш детально розкрив зміст експериментальної роботи зі студентами під час проходження ними виробничих практик, що сприятиме накопиченню практичного досвіду майбутніх психологів щодо уміння надати психологічну підтримку, самовираженню власних можливостей в успішній реалізації діяльності, а отже, й формуванню у них лідерських якостей.

2. Дисертаційна робота збагатилася б, якби автор більш повно висвітлив інноваційний досвід з формування лідерських якостей майбутніх психологів не тільки вишів, які послуговували експериментальною базою дослідження, а й інших провідних закладів вищої освіти України.

3. У дисертації декларується, що для формування у студентів-психологів лідерських якостей зміст навчальних занять із дисциплін психологічного напрямку збагачували матеріалами, пов'язаними з проблемою формування у майбутніх психологів лідерських якостей. Слід було б конкретизувати, яким чином це здійснювали під час навчання окремих навчальних дисциплін.

Висловлені побажання та зауваження не мають принципового характеру і не применшують значущість виконаної наукової роботи.

9. Висновки

Дисертаційна робота Хазієва Арсенія Вадимовича є завершеною науково-дослідною роботою, якій притаманні актуальність, новизна розроблених підходів до вирішення проблеми, практична значущість отриманих результатів. Тема дослідження відповідає галузі знань 01 – «Освіта/педагогіка» та спеціальності 011 – «Освітні, педагогічні науки».

Вважаю, що дисертаційна робота Хазієва А. В. «Формування лідерських якостей у майбутніх психологів у закладах вищої освіти» відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 та вимогам до оформлення дисертації МОН України від 12.01.2017 № 40, а сам автор, Хазієв Арсеній Вадимович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 – Освіта/педагогіка за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами
ім акад І.А.Зязюна,

Національного технічного університету
«Харківський політехнічний
інститут»

Олександр РОМАНОВСЬКИЙ

Підпис *Олександр Романовський*
ЗАСВІДЧУЮ:
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"
Олександр Романовський
22 грудня 2025 р.

